

GENÇ MÜTEFEKKİRLER DERGİSİ
JOURNAL OF YOUNG INTELLECTUALS

e-ISSN: 2718-000X

Yıl/Year: 5, Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue:: 4

Aralık/December-2024

MAKALE BİLGİSİ/ARTICLE INFORMATION

Müellifi Bilinmeyen Mensur Bir Fütüvvetnâmede Dinî ve Tasavvufî Muhteva

Religious and Sufi Content in a Prose Futuwwatname of Unknown Author

YAZAR/WRITER

Muhammed Musab TİRYAKİ

Dr. Öğrenci, Hitit Üniversitesi Lisansüstü

Eğitim Enstitüsü

Dr. Student, Hitit University Graduate School of

Education

muhammedmusab19@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1727-226X>

Çorum, TÜRKİYE

Abdulkerim TİRYAKİ

YL. Öğrenci, Hitit Üniversitesi Lisansüstü

Eğitim Enstitüsü

YL. Student, Hitit University Graduate School

of Education

abdulkerimtiriyaki@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0513-3809>

Çorum, TÜRKİYE

<http://doi.org/10.5281/zenodo.14412729>

Yayın Bilgisi/Publication Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi/Date Received: 25.11.2024

Kabul Tarihi/Date Accepted: 11.12.2024

Sayfa Aralığı/ Page Range: 1043-1077

İntihal: Bu makale, intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

Yayıncı / Published by: Nihat DEMİRKOL / TÜRKİYE

ÖZET

Türk Edebiyatının önemli yazılı kaynaklarından olan fütüvvetnâmeler, XIII ve XIV. yy. Anadolu coğrafyasında görülen fütüvvet anlayışı ve Ahilik teşkilatının temel prensiplerini ortaya koyan, yazıldığı dönemin kültürel yapısı, sosyal ve ekonomik hayatı hakkında bilgiler sunan eserlerdir. Bu çalışmada Çorum Hasan Paşa Kütüphanesi 19 Hk 885 numarada kayıtlı *Fütüvvet-nâme* eseri incelenmiştir. 67 varaktan müteşekkil eserin, yazmada kullanılan bazı kavramlardan hareketle XVIII ve XIX. yüzyıllara ait olabileceği düşünülmektedir. Fütüvvetnâme'nin genelinde sade ve akıcı bir üslup kullanılmıştır. Eser, fasıl başlıklarından meydana getirilmiş, adab ve erkânlar soru-cevap şeklinde izah edilmiştir. Bunun dışında icazet verme ve üstadın huzurundan ayrılmanın usulü gibi bazı ritüeller anlatılırken betimleme tercih edilmiştir. Kavramlara ilişkin soru ve cevapların kısa olması üzerinde özenle durulmuştur. Çalışmada fütüvvetnâme türüne dair literatür bilgisi verilip eserin dinî ve tasavvufî muhtevası, dil ve anlatım hususiyetleri açıklanmış ve eserden örnek metinler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Fütüvvet, Fütüvvetnâme, Ahilik, Tasavvuf, Kadirî.

ABSTRACT

Futuwwatnamas, which are important written resources of Turkish Literature, are works that reveal the basic principles of the understanding of futuwwat and Ahi organization seen in the Anatolian geography of the XIII and XIV. centuries and provide information about the cultural structure, social and economic life of the period in which they were written. In this study, the Futuwwet-nâme work registered in Çorum Hasan Paşa Library, number 19 Hk 885 was analyzed. The 67-volume work is thought to belong to the XVIII and XIX. centuries based on some of the terms used in the manuscript. A simple and fluent style is used throughout the Futuwwatname. The work is organized from beginning to end with chapter headings, and manners and method are explained through questions and answers. Apart from this, some rituals, such as the procedure for granting ijazet and leaving the master's presence, are explained through descriptions. Careful attention has been paid to ensure that the questions and answers related to the concepts are short. In the study, the literature on the futüvvetnâme genre is given, the religious and mystical content, language and expression features of the work are explained and sample texts from the work are presented.

Keywords: Futuwwat, Futuwwatname, Ahilism, Sufism, Qadirî.

GİRİŞ

Arapça f-t-y kökünden türeyen “fetâ” kelimesinden türeyen “fütüvvet” kelimesi gençlik, yiğitlik, mertlik, delikanlılık, cömertlik, temiz soyluluk gibi anlamlara gelir. İstilahi manada şecaat, cömertlik, iffet ve diğergâmlık” gibi belli başlı üstün vasıfları temsil eden cömertlik timsali kişiler için kullanılır (Gürel 1992: 5-6).

Fütüvvet anlayışının kaynağı İslam geleneğine dayanmakla birlikte tarihî kökeni itibarıyla ilk olarak risalet öncesi Arap toplumunda ideal insan tipini temsil eden feta olarak benimsenmiştir. İslam ile birlikte kurumlaşarak teşkilata dönüşen fütüvvet, zaman içerisinde sufi anlayışla bütünleşerek tasavvufi bir mahiyete bürünmüş, son olarak da Anadolu sahasında mesleki hüviyet kazanarak “Ahilik” müessesesine dönüşmüştür. (Ocak 1996: 13: 261-263).

Anadolu içerisinde Türkler tarafından aynı görevi gerçekleştirmek amacıyla ortaya çıkan Türk siyasi ve iktisadi tarihinin önemli bir kurumu olan Ahilik ise esnaf ve zanaatkârlar üzerinden iş hayatının ahlaki ilkeler doğrultusunda sürdürülmesini esas alan müesseseleşmiş biçimdir.

XIII ve XIV. yüzyıllarda fütüvvet teşkilatının usul, adab ve erkânını saptamak maksadıyla kaleme alınan fütüvvetnâmeler, yazıldıkları dönem hakkında da ilk elden bilgi veren kaynaklar mahiyeti taşımaktadır. İlk dönem Arapça fütüvvetnâmelerde ağırlıklı olarak ahlaki ve tasavvufi içerik ön plandayken XIII. asırdan sonra görülen Türkçe fütüvvetnâmeler ise Ahilik çerçevesinde mesleki yönü olan, adab, erkân ve ritüellere değinen iç tüzük kitapları diye ifade edilebilecek bir mahiyete sahiptir (Öztürk 2017: 268; Köksal 2006: 60; Şen 2013: 8).

Bu çalışmada, fütüvvetnâme sahasına dair literatür bilgisi verildikten sonra XVIII/XIX. yüzyılda yazıldığı tahmin edilen müellifi bilinmeyen mensur bir fütüvvetnâmede yer alan dinî ve tasavvufi muhteva ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1. Arapça Fütüvvetnâmeler

Arap edebiyatındaki fütüvvetnâmelerin bilinen en eskisi, Ebû Abdurrahmân es-Sülemî'nin (ö. 412/1021) *Kitâbu'l-Fütüvve*'sidir. Bunun yanı sıra Hâce Abdullah el-Ensârî el-Herevî'nin (ö. 481/1175) *Menâzilü's-Sâirîn* risalesindeki *Fütüvvet-nâme*'si; Ebû Hafs Sühreverdî'ye (ö. 632/1234) ait *Fütüvvet-nâme*; Ahmed b. İlyas el-Harputî'nin

(ö. 827/1424) *Tuhfetü'l-Vesâyâ* eseri ve Seyyid Muhammed b. Seyyid Alâeddîn'in *Fütüvvetnâme-i Kebîr*'i, Arapça olarak kaleme alınan önemli fütüvvetnâmelerdir.

2. Farsça Fütüvvetnâmeler

Arapça yazılan fütüvvetnâmelerle mukayese yapıldığında Farsça yazılan fütüvvetnâmeler daha azınlıktadır. Bunlar içerisinde Emir Unsuru'l-Maâlî Keykâvus'un (ö. 475/1082) *Kabus-nâme*'si (40. Bab) ve Feridüddîn-i Attâr'a (ö. 627/1230) ait olduğu söylenen 192 beyitten müteşekkil bir manzume ön plandadır. Seyyid İzzi-i Mervî'nin *Manzum Fütüvvetnamesi* de Farsça olarak yazılan fütüvvetnâmelerden biridir. Eser, aruzun hezec bahrinin mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün kalıbıyla kaleme alınmıştır (Ceylan 2008: 241-259). Ayrıca Rukneddîn el-Urmevî el-Konevî'nin oğlu Nâsırî'nin, tarikat hakkında manzum bir kitap olmadığını fark edip 689/1290 yılında yazdığı *Fütüvvet-nâme* dikkat çekmektedir. Aruzun fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmıştır. 882 beyitten müteşekkil eser, Emir Ahi Muhammed'e ithaf edilmiştir.

3. Türkçe Fütüvvetnâmeler

Türkçe fütüvvetnâmeler, manzum ve mensur olmak üzere iki şekilde yazılmıştır.

3.1. Manzum Fütüvvetnâmeler

3.1.1. Şeyh Eşref b. Ahmed Fütüvvetnâmesi (XV. yy.)

Şeyh Eşref b. Ahmed'in 856/1452 yılında istinsah ettiği eser, manzum şeklinde yazılan fütüvvetnâmelerin bilinen ilk örneğidir. 444 beyitten oluşan fütüvvetnâme, aruzun fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmıştır. (Bilgin 1992, VII).

3.1.2. Dâî'nin Fütüvvetnâmesi (XV. yy.)

İsmi Dâî olan biri tarafından 880/1475 yılında yazılan eser, Türkçe manzum fütüvvetnâmelerin en hacimlisidir. Aruzun fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla kaleme alınan, başı ve sonu eksik olan eser, 2356 beyitten müteşekkildir. Sade bir üslupla yazılmış eserde, ahilik ve fütüvvet ile ilgili malumatların yanı sıra tarikatın adabı, şeyhlik ve müritliğin özellikleri gibi hususlarda çeşitli bilgiler aktarılmıştır. (Köksal 2017: 1595-1611).

3.1.3. Esrar Dede Fütüvvetnâmesi (XVIII. yy.)

Türk edebiyatındaki manzum fütüvvetnâmelerden bir diğeri, Esrar Dede ismiyle meşhur olan Mevlevi Seyyid Muhammed b. Ahmed tarafından 1211/1796 tarihinde yazılan *Fütüvvet-nâme-i Esrar*'dır. Aruzun fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün kalıbıyla kaleme alınan eser, 176 beyitten müteşekkildir (Torun 1998: 57; Yeniterzi 2001: 115-139). Yârâna/Mevlevilere hediye edilmek için yazılan eserde Ahiliğin ahlaki yönü üzerinde durulmuştur. Eser, Hasan Kasır tarafından neşredilmiştir (Kasır 1993: 107-130).

3.1.4. Diğer Manzum Fütüvvetnâmeler

Bu üç fütüvvetnâmenin haricinde Eşrefoğlu Rûmî'nin kaleme aldığı bilinen bir fütüvvetnâme mevcuttur. Ancak söz konusu esere henüz ulaşılammıştır (Torun 1998: 57). Bu eserlerin yanı sıra Nuran Altuner, ismi fütüvvetnâme olmayan ancak muhteva açısından fütüvvetnâme hüviyeti taşıyan ve müellifi tespit edilemeyen 25 varaktan oluşan manzum bir fütühnâme'yi çalışmıştır (Altuner 1999: 23-37). Ayrıca Süleymaniye Kütüphanesindeki üç yazma fütüvvetnâme de Nuran Altuner'in çalışmasına konu olmuştur (Altuner 2004: 79-99). Fütüvvetnâme muhtevası taşıyan bir manzume ise Ömür Ceylan tarafından şerh edilmiştir (Ceylan 2005: 223-247).

Bunların haricinde değişik kütüphanelerde müellifi tespit edilemeyen çok sayıda mensur ve manzum fütüvvetnâme mevcuttur. Ancak bu eserler, diğer fütüvvetnâmeler kadar hacimli değildir. Bu fütüvvetnâmelerin çoğunun, diğer fütüvvetnâmelerin muhtasar hâli olduğu varsayılmaktadır (Torun 1998: 57).

3.2. Mensur Fütüvvetnâmeler

2.2.1. Yahya b. Halil b. Çoban el-Burgazî: Burgazî Fütüvvetnâmesi (XIV. yy.)

Yahya b. Halil b. Çoban el-Burgazî'nin *Burgazî Fütüvvetnamesi*, mensur olarak yazılmış fütüvvetnâmelerin en eski örneğidir. Eser, 913/1507 tarihinde istinsah edilmiştir. Eser, yaşadığı dönemdeki ahlaki yozlaşmaya bir çare olması amacıyla yazılmıştır. Ahiliğin esaslarının anlatıldığı eser, *Burgazî ve Fütüvvetnamesi* ismiyle Abdülbaki Gölpınarlı tarafından yayımlanmıştır. (Gölpınarlı 1953: 76-154).

3.2.2. Şeyh Seyyid Hüseyin Fütüvvetnâmesi (XV. yy.)

Türkçe mensur fütüvvetnâmelerin ikincisi, Seyyid Gaybî b. Şeyh Hüseyin tarafından yazılan *Şeyh Seyyid Hüseyin Fütüvvetnamesi*'dir. Bu fütüvvetnâmede Fatih Sultan Mehmed'e yazılan bir methiyenin bulunmasından hareketle eserin Fatih devrinde kaleme alındığı düşünülmektedir (Gölpınarlı 2011: 29). Eser, Abdülbâki Gölpınarlı tarafından yayımlanmıştır (Gölpınarlı 1955: 27-72).

3.2.3. Radavî: Miftâhu'd-Dekâyık fî Beyâni'l-Fütüvve'l- Hakâyık (XVI. yy.)

Anadolu'da yazılmış önemli fütüvvetnâmelerden bir diğeri, Seyyid Muhammed b. Seyyid Alâaddin el-Huseynî er-Radavî'ye ait olan *Miftâhu'd-Dekâyık fî Beyâni'l-Fütüvve'l-Hakâyık*'tır. *Miftâh-ı Dekâyık* veya *Fütüvvetname-i Kebîr* adıyla tanınan eser, kendisinden sonraki fütüvvetnâmelere kaynaklık teşkil etmesi açısından çok önemlidir (Gölpınarlı 2011: 30; Torun 1998: 51-54). Rahşan Gürel, eseri doktora tezi olarak çalışmıştır (Gürel 1992). Sadullah Gülten ve Hacı Yılmaz da eseri, *Fütüvvetname-i Kebîr* adıyla neşretmişlerdir (Gülten ve Yılmaz 2014).

3.2.4. Diğer Mensur Fütüvvetnâmeler

Türk edebiyatındaki önemli fütüvvetnâmelerden biri de *Hâce-i Cân Ali Fütüvvetnamesi*'dir. (Torun 1998: 54). Söz konusu fütüvvetnâmelerin haricinde çevirisi yapılmış yahut muhtasar kılınmış *Derviş Mim Ahmed Fütüvvetnamesi*; *Yâsin-i Rufâ'i Fütüvvetnamesi* ve *Şeyh Ahmed Fütüvvetnamesi* gibi fütüvvetnâmeler de vardır (Ayrıntılı malumat için bkz. Torun 1998: 55-57).

Bu eserlerin yanında müellifi tespit edilemeyen fütüvvetnâmeler de mevcuttur. Söz konusu fütüvvetnâmelerden biri, 16. yüzyılın sonlarına doğru kaleme alındığı ve Bektaşilere ait olduğu düşünülen *Fütüvvetname-i Ca'fer Sâdık*'tır (Sarıkaya 2008). Müellifi bilinmeyen diğeri bir fütüvvetnâme, 1229/1809 yılında kaleme alındığı düşünülen fütüvvetnâmedir (Arslanoğlu 1997: 9-10). Bir diğeri ise Çorum Hasan Paşa Yazma Eserler Kütüphanesinde 19 Hk 885 numarada *Fütüvvet-nâme* ismiyle kayıtlı olan fütüvvetnâmedir. Bu eser, çalışmanın ana konusunu teşkil ettiğinden ilgili bölümlerde eser hakkında detaylı malumat sunulacaktır.

4. Müellifi Bilinmeyen Mensur Fütüvvetnâme’de Dinî Muhteva

4.1. İnanç Esasları

Mürşide neyle Müslüman’sın ve Müslümanlığın şartı nedir diye sorulduğunda cevap olarak İslam’ın iman/inanç esaslarını muhtasar şekilde barındıran bir terim olan “Amentü”nün söylenmesi gerektiği belirtilmiştir:

Eger su’âl etseler ki ne ile Müslümānsın ve Müslümānlığın şartı nedir, cevāp ver ki Müslümānlık Allāhu Te’ālāyı bilmek ve kitāblarına ve nebīlerine ve meleklerine inanmak ve dil ile ikrār idüp ve qalbi ile taşdıq idüp beş vaqti bilā-‘ acz kıilup inanmaqdır. [25b-26a]

4.1.1. Allah

Eserde Allah’ın Hak Teâlâ, Allah Teâlâ, Hak celle ve alâ Hazret, Hudâ, Celil, Cebbar, Muîn, Rahman ve Settar isimlerinin haricinde Tanrı kelimesi de kullanılmıştır.

4.1.2. Melekler

4.1.2.1 Cebrail

Cebrail’in şakirdlerin başı olduğu ve bununla ilgili ilimlerin onun vasıtasıyla indirildiği ifade edilmiştir:

Eger diseler şakirdler başı kimdir, cevāb vir ki Cebrā’îl (‘as.)’dır, zîrâ bu şan‘atları yere ol indirdi. [39b]

4.1.2.2. Diğer Melekler

Cebrail dışında diğer meleklerden İsrâfil’in Cebrail’in mürşidi olduğu belirtilmiştir. İsrâfil’in mürşidinin Mikail, Mikail’in mürşidinin Azrail, Azrail’in mürşidinin ise levh-i mahfuz olduğu ifade edilmiştir:

Mürşid kimdir diseler, cevāb vir ki Cebrā’îldir ve Cebrā’îlin İsrâfil, ve İsrâfilin Mikā’îl ve Mikā’îlin ‘Azrā’îl ve ‘Azrā’îlin levh-i mahfû[z]dur. [27b]

4.1.3. Peygamberler

Hz. Âdem

İlk gelenin Hz. Âdem olduğu, hurilerin cennetten gönderdiklerinin üç adet hurma, üç adet zeytin ve üç adet buğday olmak üzere toplam dokuz kısım olduğu, ayrıca hurmadan bal, zeytinden yağ ve buğdaydan un elde edildikten sonra bunların karıştırılıp helva yapıldığı ifade edilmiştir. Hz. Âdem'in bu helvadan üç ikramda bulunduğu, birisini oğullarıyla yeyip diğer ikisini mühürleyip kapattığı zikredilmiştir:

Kim geldi diseler cevāp vire, evvel Ādem peygamber geldi, cennetden hūriler gönderdi. Doğuz eczādır, üç dāne hūrmā ve üç dāne zeytūn ve üç dāne buğday, fe-emmā bu cümleñin biri bal ve biri yağ, biri undur, karışdırup şehit itdiler helvā oldu. Ādem peygamber (‘as.) üç bahş eyledi. Bir bahşi Ādem (‘as.) oğlanlarıyla yedi ve iki bahş mühürledi eyitdi: *Lā-ilāhe illa ‘llāh Ādem şafiya ‘llāh*. [10b-11a]

Halk arasındaki “Dayak, cennetten çıkmıştır.” sözünün nereden geldiğiyle ilgili şu izah yapılmıştır:

...zurna ya‘nī çün degnegi Ādem şafiya ‘llāh cennetden çıkardı, anıñçün dirler degnegte cennetden çıkdı meşhūrdur [49a]

Hz. Şit

Büyük davulun (kūs) kadim olduğu ve Şit Peygamber tarafından icat edildiği belirtilmiştir:

İmdi eşahı qavl budur ki kūş qadīmdir, zīrā kūşı evvel Hāzret-i Şit peygamber (‘as.) icād idip... [49a]

Hz. Mûsâ

Hak talep etmenin Hz. Mûsâ'dan kaldığı ifade edilmiş ve izahı şu şekilde yapılmıştır:

Eger diseler haq talep etmek kimden kaldı, cevāp Mūsā (‘as.)’dan kaldı; zīrā Mısrıñ şom qumuna tenin göstermezdi, ol şom qumı dediler, Mūsā ceddindir dediler ve Haq Te‘ālā Mūsānıñ pākılığın dilde izhār ide, Mūsā (‘as.) gısl etmek için Nil kenārında esbābın çıkarıp bir taş üzerine

komuşıdı. Hakkıñ emriyle taş kaçup revân olduĢda Hâzret-i Mûsâ (‘ as.) kâf yâ hâcer diye çağırdı, taş durmayup şehriñ içine yetişdi, alup ‘ aşâyla şöyle vurdu kim ‘ aşâ taşın öte cânibine geçdi, taş daĢı Allâh emriyle tekellüme geldi, Hâzret-i Mûsâdan hakkın talep eyledi. Hâk celle ve ‘ alâ Hâzret taşa hakkın hüküm idüp fermân olduĢdan sonra bir ip bağlayup Hâzret-i Cebrâ’îl (‘ as.) gelüp Mûsâniñ boĢazına aşdı tâ kim burnundan üç katre kan damladı, Hâk fermân yerine vardı. [14b-15a-15b]

Hak talep etmenin yanı sıra hak eylemenin ve hak ile vermenin Mûsâ Peygamber’den kaldığı belirtilmiştir:

Eger diseler pîr-i perver misin yâ hüdâ-yı perver misin? Cevâb di ki pîr-i perverim hâk taleb eylemek ve hâk eylemek ve hâk ile vermek; kimden kaldı diseler, cevâb di ki Mûsâ peygamberden kaldı diye. [44a]

Hz. Dâvûd

Zilin (zenc) Hz. Dâvûd’dan kaldığı bilgisi verilmiştir:

...zenc Dâvûddan kalmışdır. [50a]

Hz. Muhammed

Fütüvvetnâme’ye Hz. Muhammed’in, Allah’tan hediye olarak gelen sandığı Cebrail’den açmasını istemesiyle başlanmıştır. Açılan sandıktan hırka, imame ve taç çıktığı, Cebrail’in Hz. Muhammed’i bunlarla kuşandırdığı bilgisi verilmiştir.

Hâzret-i Rasûl şalla’llâhu Te‘âlâ ‘ âleyhi ve sellem buyurur kim: “Yâ Cebrâ’îl, şandığı aç kim görelüm Hâk Te‘âlâ hediye virmişdir.” Cebrâ’îl (‘ as.) şandığı açdı. İçinde bir hırka ve bir ‘ imâme ve bir tâc çıktı. Cebrâ’îl, Hâzret-i Rasûlü kûşatdı... [1b]

4.2. İbadet Esasları

4.2.1. Namaz

Hakikat kapısından girenlerin altına ibadet seccadesi serildiği, bu seccadenin beş rüknünün olduğu, zira namazın beş rüknünün bulunduğu ifade edilmiştir: Bu beş rüknün

“birincisi Hz. Muhammed’in, ikincisi Hz. Ebubekir’in, üçüncüsü Hz. Ömer’in, dördüncüsü Hz. Osman’ın, beşincisi ise Hz. Ali’nindir” şeklinde bir izah yapılmıştır:

Eger su’âl etseler haqîkatde altuña ne şaldılar, cevâp viresin kim ‘ibâdet seccâdesin. Eger su’âl etseler, seccâdeniñ rükni kaçdır diseler, cevâb vir ki beşdir, zîrâ ki namâz beşdir; evvel rükni Hâzret-i risâletiñdir, ikinci rükni Hâzret-i Ebübekriñ, üçüncü rükni Hâzret-i ‘Ömeriñdir, dördüncü rükni Hâzret-i ‘Oşmâniñdir, beşinci rükni Hâzret-i ‘Alîniñdir. [12b-13a]

4.3. Ayet-i Kerimeler ve Hadis-i Şerifler

Soru-cevap tekniğinin ağır bastığı eserde, sorulara cevap verilirken ayet ve hadislerden iktibaslar yapılmıştır.

4.3.1. Ayet-i Kerimeler

- “*İnne’llezine âmenû ve ‘amilü’s-şâlihâti ulâ’ike hüm hayru’l-beriyeh.*”
“İman edip imanlarına yaraşır güzellikte işler yapan kimseler ise mahlûkatın en iyisidirler.” (el-Beyyine 98/7) [5b]
- “*El-hamdulillâhi’l-lezi fađđalenâ ‘alâ kesîrin min-‘ibâdihî’l-mü’minin.*”
“Bizi inanan kullarından birçoğuna üstün kılan Allah’a hamdolsun.” (en-Neml 27/15) [6a]
- “*İnne’llezine yubâyi‘üneke innemâ yubâyi‘ûna’llâh, yedu’llâhi fevka eydihim, fe men nekese fe innemâ yenküsu ‘alâ nefsihi ve men evfâ bimâ ‘âhede ‘aleyhu’llâhe fese yu’tihi ecren azimâ.*”
“Ey Peygamber! Sana bağlılıklarını bildirenler, Allah'a olan bağlılıklarını bildirmişlerdir. Allah'ın eli, onların ellerinin üzerindedir. O hâlde kim bağlılık sözünden dönerse kendi aleyhine bir iş yapmış olur. Kim de Allah'a verdiği sözü yerine getirirse Allah ona çok büyük bir mükâfat verecektir.” (el-Fetih 48/10) [8b]
- Hangi ayetle Müslüman olunduğu sorulduğunda şu ayetle cevap verilmesi gerektiği söylenmiştir:

“*Âmentu billâhi ve melâiketihî ve kutubihî ve rusuluhi lâ nuferrîku beyne eĥadin min rusulihî.*”

“Müminlerin hepsi Allah’a, meleklerine, kitaplarına, elçilerine iman ettiler. ‘Allah’ın elçileri arasında hiçbir fark gözetmeyiz.’ dediler.” (el-Bakara 2/285) [10a]

- “*Ķâlû innâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn.*”

“Biz Allah’a aidiz ve hiç şüphe yok ki dönüşümüz de O’na olacaktır.’ derler.” (el-Bakara 2/156) [12a]

- “*Ķul huvellâhu eĥad.*”

“De ki: O Allah’tır, tektir.” (el-İhlâs 112/1) [25b]

- “*Âmene’r-rasûlü bimâ unzile ileyhi min-rabbihî*”

“Peygamber, Rabbinden kendisine ne indirildiyse hepsine inanıp iman etti.” (el-Bakara 2/285) [28a]

- “*Ve yuĥ imûne’ t-tâ’ âme ‘alâ hubbihî miskînen ve yetîmen ve esîran. İnnemâ nuĥ imüküm li-veĥi’llâhi lâ-nurîdu min-küm cezâen ve lâ-şükûran.*”

“Onlar, kendileri muhtaç oldukları hâlde yoksulu, yetimi ve esirleri doyururlar. Bunu yaparken de içlerinden şöyle derler: ‘Biz sizi yalnızca Allah rızası için doyuruyoruz; buna karşılık sizden de bir teşekkür beklemiyoruz.’” (el-İnsân 76/8-9) [32b]

- “*İnnâ fetahnâ leke fetĥan mubînâ.*”

“Ey Peygamber! Şüphesiz Biz sana büyük bir fetih ve zaferin yolunu açtık.” (el-Fetih 48/1) [33a]

- “*İnnellâhe me’ aş-şâbirîn.*”

“Şüphe yok ki Allah, sabredenlerle beraberdir.” (el-Bakara 2/153) [33b]

- “*Yevme lâ yenfe‘u mâlun ve-lâ benûne illâ men-etallâhe bi-ķalbin selîm.*”
“O gün ne mal-mülk fayda verir insana ne de evlat. Ancak Allah’ın huzuruna arınmış bir kalple gelenler kurtulur.” (eş-Şuarâ 26/88-89) [53a]
- “*Elem é hed ileykum yâ benî Âdeme en lâ-te‘ budu’s-şeytâne innehu lekum ‘aduvvun mubîn ve enf budûni hâzâ şırâtun mustekîm.*”
“Ey Ademoğulları! Ben size: ‘Sakın şeytana uymayın; çünkü o sizin aşikâr düşmanınızdır. Sadece Bana kulluk edin, doğru yol budur!’ diye uyarıda bulunmadım mı?!” (el-Yâsîn 36/60-61) [53b]
- Zümer suresi 73. ayette geçen ve “Ebedî kalmak üzere buraya girin.” anlamına gelen “*fadhulûhâ hâlidîn*” ifadesine yer verilmiştir. [57a]

4.3.2. Hadis-i Şerifler

- “*es-Selmân minnâ ehlü’l-beyti edreke ‘ilme’l-evveline ve’l-âhirine ve inne’l-cennete müştâķun ilâ es-Selmân fî külli yevmin hamse merratin.*”
“Selman bizdendir. Öncekilerin ve sonrakilerin ilmine sahip olmuştur. Cennet de Selman’a müjdelenmiştir ve her gün beş vakit onu anmaktadır.” (İbn Sa’d: IV, 83) [2a]
- “*İnnehü ķâle evvelü men yeşķî min-havzi’l-kevşer*”
- “Firdevs cennetine yerleşerek oradan ilk su içecek kişi Suheyb-i Rûmî olacaktır.” (es-Suyûtî: 10, 310). [3a]
- “*İnne ķâle Rasûl’ullâh evvelü men yeşâfêha el-melâ’ikete min-mefâzati Ebû Derdâ.*”
“Kıyamet çölünde meleklerle musafaha eden ilk kişi Ebu Derdâ olacaktır.” [5a]
- “*Heyyien leke yâ ‘Alî esbahte mevlâ külli mü‘min ve mü‘minâtin.*”
“Haydi, kolay gelsin yâ Ali! Her erkek ve kadının velisi oldun!” [6b]

4.4. Hadis Olarak Bilinen Hikmetli Sözler (Müştehir Hadis)

- “*Mûtû ķable en-temûtû*”
“Ölmeden önce ölünüz.” (el-Aclûnî: II, 402) [11b]

- “*Men lâ şeyhe ve ’ş-şeytan şeyhehû*”
“Şeyhi olmayanın şeyhi, şeytandır.”¹ [14b]
- “*El-ârifu ya ’rif mine ’l-işâret*”
“Arif olan kişi işaretle anlar.”² [16a]
- “*Edebi ’n-nefsen hayrun min-edebi ’d-ders*”
“Nefsin edebi, dersin verdiği edebten daha hayırlıdır.” (es-Se’âlibî 1965: 658) [38a]
- “*Men ’arefe nefsehu fekad ’arefe rabbehu.*”
“Kendini bilen Rabbini bilir.” (el-Aclûnî: II, 262) [38a]
- “*Et-ta’zîm li-emrillâhi ve ’ş-şefkat ’alâ halkı ’llâh*”
“Allah’ı tâzim, mahlukata da merhamet.” (el-Kârî 1971: 227) [53b-54a]
- “*’Kâle ’aleyhi ’s-selam kun fî ’d-dünyâ bil müsâmeheti ve fî ’l-âhireti bi ’ş-şefâ ’ati.*”
“Dünyada müsahamalı ol ki, ahirette şefaata layık olasın.” [54a]

4.5. Dinî Şahsiyetler

Hz. Ali

Müslümanların ilki, Hz. Peygamber’in damadı ve raşid halifelerin dördüncüsü olan Ali b. Ebi Tâlib, Hz. Peygamber tarafından fütüvvet emîni kılınmıştır. Nitekim Hz. Peygamber, Hz. Ali’nin yiğitliği ve cesareti hususunda gösterdiği emsalsiz örneklerden, ilim ve güzel ahlaka verdiği değerden hareketle “Ali’den başka yiğit yoktur.” sözleriyle övmüştür. İdeal insanın ilkelerini barındırdığı için Peygamber’in övgüsüne muhatap olan

¹ Bâyezid Bistâmî’ye nispet edilen bu söz birçok kaynakta geçmektedir. Bir hadis değildir. Abdulkaki Gölpınarlı, bu sözün yalan hadis olduğunda şüphe bulunmadığını söylemiş ve delil olarak da peygamberimiz zamanında şeyhlik ve dervişliğin olmadığı gibi bu adlarında olmadığını ifade etmiştir (Gölpınarlı 2015: 1-4). Bu sözle anlatılmak istenen, tasavvufun ancak bir şeyh önderliğinde öğrenilip uygulanacağıdır. Bu söz, *Kuşeyrî Risalesi*’nde şu şekilde geçmektedir: “Üstâdı bulunmayan imamı şeytandır” (Uludağ 1991: 592).

² Kaynaklarda rastlayamadık.

Hiz. Ali hem fetâ hem fütüvvet ehli hem de fütüvvetin menbaıdır (Sarıkaya 2017: 161-175). Eserde Şu bilgiler yer almaktadır:

Hiz. Peygamber'in, Hiz. Ali'yi hilafet seccadesine geğirip onun burada kuŐanmasını istediği, ardından Hiz. Ali'nin on yedi rekât namaz kıldığı ve on yedi kişinin belini bağladığı bilgisi verilmiştir:

Ėazret-i Rasûl Şalla'llâhu Te'âlâ 'âleyhi ve sellem, 'Alîyi hilâfet seccâdesine geğirdi. Eyitdi, "Yâ 'Alî, sen dağı bu mağfilde kuŐan!" dedi. Andan İmâm 'Alî kerrema'llâhu vechehu yerinden durup Ėazretiñ Ėuzûrunda on yedi rek'at farz namâz kıldı ve aŐĖâbından on yedi kiŐiniñ belin bağladı. **[1b-2a]**

Hiz. Muhammed'in, Şed kuşandırma sonrasında Hiz. Ali'ye, Şed ve kardeŐlięin Őükrü olarak bir ikram hazırlanması gerektiğini söylediği, Hiz. Ali'nin ekmek, yağ ve hurma getirip bir kaba koyduğu ve ardından eliyle ovup helva yaptığı belirtilmiştir. Ardından belini bağladığı kiŐilere kendi eliyle helva ikram ettiği ve "Haydi kolay gelsin ya Ali, her müminin mevlâsı-velisi oldun!" dediği beyan edilmiştir.

Andan Ėazret-i Rasûl Şalla'llâhu te'âlâ 'âleyhi ve sellem eyitdi. "Yâ 'Alî! Bu Őeddiñ ve ĖarındaŐlıęıñ Őükrânesi bir ni'met bünyâd etmek gerek." Andan Ėazret-i 'Alî kerrema'llâhu vechehu beksimât ve yağ ve Ėurmâ getirdi ve bir cefneye Ėodı. Dağı mübarek eliyle ovub tamâmı Ėelvâ oldı. Anıñçün AŐĖâb-ı tarık, aña Ėelvâ-yı cefîne dirler ve ol mağfilde kendi eliyle ol Ėelvâyı baęŐ eyledi. Miyân-beste olanlara iki eliyle virdi ve "Heyyien leke yâ 'Alî, eŐbaĖte mevlâ külli mü'min ve mü'minâtin." **[6a-6b]**

Selmân-ı Fârisî

İslam'ı kabul eden İran asıllı ilk sahâbi olan Selmân-ı Fârisî, Hiz. Peygamber'in saçlarını tıraŐ etmesi sebebiyle "berberlerin pîri" olarak görülmüştür. Ayrıca fütüvvet teŐilatının geliŐmesinde önemli rol oynamıŐ ve çoğu tasavvufi silsilenin içerisinde yer almıŐtır (Hatiboğlu 2009: 441-442). Eserde Şu bilgilere yer verilmiştir:

Selmân-ı Fârisî'nin Hz. Peygamber'in hizmetkârı ve âlemin pîri olduğu belirtilmiş, üç yüz yaşında vefat ettiği ve Medâyin'e defnedildiği ifade edilmiştir:

Evvel Selmân-ı Fârisîniñ belin bağladı ve icâzet virdi. O, Hâzretiñ hizmetkârı idi. Pîr ü 'âlem idi. ...Üç yüz yaşında vefât etdi. Kabri Medâyindedir. [2a-2b]

Hz. Ali'nin yaptığı helvanın artan kısmının bir kutuya konulup kapağının mühürlendiği ve kutunun da Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Fatıma ve diğer ashaba ulaştırması için Selmân-ı Fârisî'ye verildiği belirtilmiştir. Selman'ın, bu kutuya tazim gösterip başında gezdirdiği, yanından hiç ayırmadığı ve nihayet kutuyu Medine'ye ulaştırdığı ifade edilmiştir:

Ve bir miqdâr artdı. Pes ol artanı bir kutuya koydular ve ağzını mühürlediler. Ol kutuyu Selmân-ı Fârisîye virdiler. Tâ Hâzret-i Hâsana ve Hüseyne ve Fâtimâya ve bâkî ashâba yetiştüre. Pes Selmân-ı Fârisîyi ol kutuyu ta'zîm ile başında götürüp giderdi. Her menzile geldiğinde bir sepâyeye üzerine kırdı. Bu vechle Medineye yetiştürdi. [7a]

Amr İbn Ümeyye ed-Damrî

Hz. Muhammed'in elçilerinden biri olan Amr b. Ümeyye, daha İslam'a girmeden Müslümanlar adına elçi olarak görevlendirilmiş olması yönüyle öne çıkan bir sahabidir. Bu yönüyle ilk İslam diplomatı özelliği kazanmıştır (Kapar 2017: 284). Eserde yer verilen bilgiler şunlardır:

Habercilerin silsilesinin Amr İbn Ümeyye'ye dayandığı söylenmiştir:

'Amr İbni Ümeyye-yi Damîriniñ (Damîriniñ) belin bağladı ve icâzet virdi. Peykleriñ silsilesi aña çıkar. [2b]

Bilâl-i Habeşî

Hz. Muhammed'in ilk müezzini vasfını taşıyan Bilâl-i Habeşî, sabah ezanına "Namaz, uykudan daha hayırlıdır." ibaresini dâhil eden sahabidir. Eserde şu bilgilere yer verilmiştir:

Müezzinlerin silsilesinin Bilâl-i Habeşî'ye dayandığı belirtilmiştir.

Bilāl-i Hābeşīniñ belin baġladı ve icāzet virdi. Müezzīnleriñ silsilesi aña çıkar. [2b]

Büreyde-i Esleme

Büreyde, Hz. Peygamber'in kâtipliğini yapmış ve Üsame ordusunun sancağı da Peygamber tarafından kendisine verilmiştir (Önkal 1992: 492). Eserde şu bilgiler yer almaktadır:

Büreyde'nin, Hz. Peygamber'in sancaktarlığını yaptığı ve sancaktarların silsilesinin ona dayandığı ifade edilmiştir:

Büreyde-i Eslemeniñ belin baġladı ve icāzet virdi. Ol Hāzret-i Rasūlūñ şancaġdārı idi. Şancaġdārlarıñ silsilesi aña çıkar. [2b]

Zünnûn-ı Mısrî

İlk dönem sufilerinden olan Zünnûn-ı Mısrî, tasavvufta hâller ve makamlardan ilk bahseden olarak bilinir. Daha çok hikmet ve marifet muhtevalı sözleriyle meşhur olmuştur (Başer 2017: 294). Eserde şu bilgiler yer almaktadır:

Zünnûn-ı Mısrî'nin âlim, şair, sadık ve tıp alanında mahir olduğu, tasrif ilmini Hz. Ali'den öğrendiği, tabiplerin silsilesinin ona dayandığı söylenmiş, kabrinin ise Basra'da bulunduğu bilgisi verilmiştir:

Zü'n-nûn-i Mısrîniñ belin baġladı ve icāzet virdi. Mısrır sultānınıñ elçisi idi kaçan ki vardı. Rasūl gördi, ayruġ ayrılmadı. 'Ālim ve şā'ir ve şādık kişiydi ve tıp 'ilminde māhir idi ve hem 'ilmī taşrīfi 'Alīden öğrenmiş idi. Tabībleriñ silsilesi aña çıkar. Qabri Başradadır. [2b-3a]

Süheyb-i Rûmî

Müslüman olduğunu açıkça söyleyen ilk yedi kişiden biri olan Süheyb-i Rûmî, Bizans topraklarından gelip Müslüman olanların öncüsü sayılmıştır (Efendioğlu 2009: 476-477). Eserde şu bilgiler geçmektedir:

Süheyb-i Rumî'nin, Hz. Peygamber'in övücüsü ve Hz. Ali'nin öğrencisi olduğu söylenmiştir. Ayrıca mehterlerin silsilesinin ona dayandığı, yüz on yaşında vefat ettiği ve Sivas'a³ defnedildiği bilgisi verilmiştir:

Şuheyb-i Rūmī belin baġladı ve icāzet virdi. Ol Hāzret-i Rasūlūñ meddāhıydı ve Hāzret-i ʿAlīniñ şākirdi idi. ...Mihterleriñ silsilesi aña çıkar. Yüz on yaşında vefāt eyledi. Qabri Sivāsdadır. [3a-3b]

Hasan-ı Basrî

Tâbiîden olan Hasan-ı Basrî, temelinde Allah sevgisi olan tasavvufi düşünceye karşılık Allah korkusu üzerine kurulu Basra zühd okulunun temsilcisi ve önderi olarak görülmüştür (Uludağ 1997: 292). Eserde şu bilgiler verilmiştir:

Bazı şeyhlerin silsilesinin Hasan-ı Basrî'ye dayandığı, yüz yetmiş yaşında vefat ettiği ve kabrinin Basra'da bulunduğu belirtilmiştir:

Hasan-ı Başrīniñ belin baġladı ve icāzet virdi. Baʿzı meşāyihleriñ silsilesi aña çıkar. Yüz yetmiş yaşında naql etdi. Qabri Başradadır. [3b]

Kanber

Seyislerin silsilesinin (Hz. Ali'nin hizmetkârı olan) Kanber'e dayandığı, onun Haccac-ı La'ın tarafından şehit edildiği ve kabrinin Bağdat'ta bulunduğu söylenmiştir:

ʿAlīniñ Qanberi belin baġladı ve icāzet virdi. Seyisleriñ silsilesi aña çıkar. Haccāc-ı Laʿīn anı şehīd itdi. Qabri Bağdāddadır. [3b]

Kümeyl İbn Ziyâd

Hz. Ali'ye yakın olmasıyla tanınan Kümeyl b. Ziyâd, tarikat ve tarikat silsileleri bakımından önemli bir şahsiyettir. Çoğu tarikat silsilelerinde onun ismi yer alır (Öz 2002: 550). Eserde yer verilen bilgiler şunlardır:

Bazı şeyhlerin silsilesinin Kümeyl'e dayandığı, onun da Kanber gibi Haccac-ı La'ın tarafından şehit edildiği, kabrinin ise Kûfe'de bulunduğu ifade edilmiştir:

³ Çorum'daki Hıdırlık Türbesi'nde Suheyb-i Rumî'nin makamı bulunmaktadır.

Kumeyl İbni Ziyād belin bağladı ve icāzet virdi. Ba‘zı meşāyihleriñ silsilesi aña çıkar, anı dağı Haccāc-ı La‘ın şehīd eyledi. Qabri Kūfededir.

[3b-4a]

Abdullah İbn Abbas

Hız. Muhammed’in amcasının ođlu olan Abdullah b. Abbas, çok hadis rivayet eden (muksirūn) sahabilerdendir (Çakan ve Erođlu 1988: 76-79). Eserde řu bilgilere yer verilmiřtir:

Bazı şeyhlerin silsilesinin ona dayandığı ve mezarının Mekke’de bulunduğu belirtilmiştir:

‘Abdullah İbni ‘Abbāsıñ belin bağladı ve icāzet virdi. Gene ba‘zı meşāyihleriñ silsilesi aña çıkar. Qabri Mekkededir. [4a]

Malik Eşter

Hız. Ali tarafından “seyfullah” unvanı verilen Malik, pehlivan yapılı bir kumandan olmasının yanı sıra iyi bir şair ve meşhur bir hatib idi (Özaydın 1995: 487). Eserde yer verilen bilgiler şunlardır:

Hız. Ali’nin öğrencisi olan Malik’in savaşçılıkta oldukça cesur olduğu, Hız. Ali’nin onu beylerbeyi olarak görevlendirdiği bilgisi verilmiştir. Beylerin ve silahşorlerin silsilesinin ona dayandığı ve kabrinin Kūfe’de bulunduğu söylenmiştir:

Mālik Ezder belin bağladı ve icāzet virdi. Hāzret-i ‘Alīniñ řākirdi idi, şilahşorlükde be-ğāyet bahādır idi ve hem Hāzret-i ‘Alī anı beglerbegi etmiş idi. Begleriñ ve řilahřorleriñ silsilesi aña çıkar. Qabri Kūfededir.

[4a-4b]

Muhammed İbn Ebubekr

Hız. Ebu Bekr’in oğlu olan Muhammed b. Ebubekr, üç yaşındayken babasının vefat etmesi üzerine Hız. Ali’nin himayesinde olmuş ve onun terbiyesiyle büyümüştür. Ayrıca Hız. Ali, onu Mısır valisi olarak görevlendirmiştir (Apak 2020: 516). Eserde şu bilgiler yer almaktadır:

Yazıcıların silsilesinin ona dayandığı ve kabrinin Mısır’da olduğu belirtilmiştir:

Muhammed İbni Ebübekir belin bağıladı ve icâzet virdi. Yazıcılarıñ silsilesi aña çıkar. Qabri Mışırdadır. [4b]

Cömerd-i Kassâb

Kasapların silsilesinin Cömerd-i Kassâb'a dayandığı, yetmiş yaşında vefat ettiği ve kabrinin Bağdat'ta bulunduğu söylenmiştir:

Cömerd-i Kaşşâbın belin bağıladı ve icâzet virdi. Kaşşâbların silsilesi aña çıkar. Yetmiş yaşında naql etdi. Qabri Bağdâddadır. [4b]

Câbir b. Abdullah el-Ensârî

En çok hadis rivayet eden sahabilerden olan Câbir b. Abdullah el-Ensârî, Hz. Peygamber'in iltifat ve ilgisine mazhar olmuştur. İkinci Akabe Biati'na katılan yetmiş kişilik heyetin en küçüğü olan Câbir, bu biata iştirak edip en son vefat eden sahabidir (Kandemir 1992: 530-532). Eserde şu bilgiler geçmektedir:

Ensarların silsilesinin ona dayandığı ve yetmiş yaşında vefat ettiği ifade edilmiştir:

Câbir-i Enşârîniñ belin bağıladı ve icâzet virdi. Enşârîleriñ silsilesi aña çıkar. Yetmiş yaşında naql etdi. [4b]

Ebûzer el- Gıfârî

İlk bedevi Müslüman olarak kabul edilen Ebûzer, Medine'ye hicret ettikten sonra Peygamber'in yanından ayrılmamış ve ona hizmet etmiştir. Hz. Peygamber, onun doğru sözlü olması ve yeryüzünde zühd ile yürümesi gibi niteliklere sahip olduğunu söyleyerek Ebûzer'i övmüştür (Aydınlı 1994: 266-269). Eserde geçen bilgiler şu şekildedir:

Semercilerin silsilesinin ona dayandığı beyan edilmiştir:

Ebâzer-i Gıffârîniñ belin bağıladı ve icâzet virdi. Pālânduzlarıñ silsilesi aña çıkar. [4b-5a]

Ebu'd-Derdâ

Dımaş kadılığı ve Kur'an muallimliği yapan Ebu'd-Derdâ, tefsir, hadis, fıkıh ve kıraat gibi İslami ilimler bakımından ashabin ileri gelenlerindedir. İbadete çok düşkün olması ve tefekkürde bulunması yönüyle Hz. Peygamber onu, "ümmetimin en abidi ve en muttakisi" diye övmüştür (Aydınlı 1994: 310-311). Eserde şu bilgiler geçmektedir:

Ashab-ı Suffe'nin öncülerinden olduğu, riyazet ehlinin silsilesinin ona dayandığı söylenmiştir:

Ebū Derdā-i 'Āmiriniñ belin bağladı ve icāzet virdi ve Aşhāb-ı Şuffeye ser-ħalka idi. Ehl-i Riyāzatiñ silselesi aña çıkar... [5a]

Ebu Ubeyde el-Harezmî

Ensar'ın reislerinden olduğu ve reislerin silsilesinin ona dayandığı ifade edilmiştir:

Ebū 'Ubeyde H̄arezmîniñ belin bağladı ve icāzet verdi. Enşarileriñ re'isi idi. Re'isleriñ silsilesi aña çıkar. [5a]

Mezkûr on yedi kişinin yanı sıra başka şahsiyetlerle ilgili bilgiler de verilmiştir. Örneğin; çerağ'ı (kandil) ortaya çıkararak ve yakanın İmam Ca'fer-i Sâdık olduğu ifade edilmiş, Hz. Peygamber'in Miraç hadisesi buna delil olarak sunulmuştur:

...su'âl eyitseler ki çerāğı kim peydāh idüp yaqdı, cevāb budur ki İmām Ca'fer-i Şādık peydāh idüp yaqdı; deliliñ nedir, Rasūl şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem mi'rāca çıkdıkdā mübārek cemālîniñ şevki çerāğa düşmüşdü, ol sâ'atde erenler çerā[g] yaqup çepeçevre olup oturdular, ol çerāğı çevre olmağına oħşatdılar ve Mekketu'llāhda idi vācibdir kim çerā[g] yandıkdā İmām Ca'fer-i Şādık du'ādan unutmayalar, eger ol 'azizi añmasalar ol çerā[g] ħarāmdır. [31a-31b]

Ayrıca şeriat yurdundaki müridin yol ve erkânının İmam Ca'fer-i Sâdık ve İmam Mūsâ tarafından belirlendiği ifade edilmiştir:

...Eger su'âl etselerkim şerī'at kapusunda ne ile gezersin ve yurdunda ne ile yürürsün ve oturup ne ile söylersin, cevāb vire ki şerī'at ile gezerim, tarīkatle yürürüm, ħaķīkatle söylerim. Su'âl eyitseler ki bu yolu ve erkāni kim ħodı, cevāb İmām Ca'fer-i Şādık ve İmām Mūsā ħodı. [31b-32a]

Müride nerede revan olduğu ve kimlerin orada bulunduğuyla ilgili birtakım sorular yöneltildikten sonra müridin, şahidlerinin olup olmadığı sorusuna “sağımda Hasan, solumda Huseyn” cevabı verdiği belirtilmiştir:

Eger su'âl eyitseler şahidleriñ var mıdır? Cevāb di ki sağımda H̄asan ve solumda H̄üseyn diye. [47b]

5. Müellifi Bilinmeyen Mensur Fütüvvetnâme'de Tasavvufi Muhteva

5.1. Tarikatın Dört Mertebesi/Kapısı (Şeriat-Tarikat-Hakikat-Marifet)

Tasavvufi muhteva denildiğinde akla hemen tasavvufun dört mertebesi, dört kapısı gelmektedir. Eserde de bu mertebelere sıkça yer verildiği görülmektedir. Özellikle Hz. Peygamber'in dilinden bu mertebelerin açıklamalarının yapılması dikkat çekmektedir. Örneğin Hz. Peygamber'in, bu dört mertebe kendisine sorulduğunda şeriatın kendi sözleri, tarikatın kendi fiilleri, hakikatin kendi hâli, marifetin de kendi vücudu olduğunu söylediği beyan edilmiştir. Ayrıca bir başka açıklamasında ise şeriatın Kur'an'ın zahiri, tarikatın onun bâtını, hakikatin onun sırrı ve marifetin de onun zatı olduğunu belirttiği zikredilmiştir:

...ve dağı hadîş-i Rasûl şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem Hazretinden şordularkim şerî'at nedir ve tarîkat nedir ve ma'rifet nedir ve haqîkat nedir, cevâb etdi ki şerî'at benim aqvâlimdir, tarîkat benim ef'âlimdir, haqîkat benim hâlimdir, ma'rifet benim vücûdumdur dedi. Hazret-i Rasûl şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem buyurmuşdur ki şerî'at Kur'ânîñ zâhiridir ve tarîkat bâtınıdır ve haqîkat sırrıdır ve ma'rifet zâtıdır [26a-26b]

Dört mertebenin ilki olan şeriatın, âleme nizam verme amacına değinilmiş, şeriatın kapısının Hz. Muhammed, şehrinin ise Hz. Ali olduğu belirtilmiş ve şeriat kapısında/yurdunda nasıl oturulup nasıl yürüneceği hakkında bilgi verilmiştir:

...ve şerî'at 'âleme nizâm içindir. [8b]

...su'âl eytseler şerî'atîñ kapusu kimdir, cevâb vir ki Muhammeddir, şehri 'Alîdir kapusu Muhammediñ. [27b]

...Eger su'âl etselerkim şerî'at kapusunda ne ile gezersin ve yurdunda ne ile yürürsün ve oturup ne ile söylersin, cevâb vire ki şerî'at ile gezerim, tarîkatle yürürüm, haqîkatle söylerim. [31b-32a]

Dört mertebenin ikincisi olan tarikatın başı ve sonunun teslimiyet olduğu vurgulanmış, tarikat adabının altı olduğu, tarikat binasının altı nesne üzerine kurulduğu, tarikat erkânının ve tarikatın altı olduğu ifade edilmiştir.

Eger su'āl etseler ki ʔarīqatīñ evveli nedir, āhīri nedir, cevāb di ki tesl[ī]mlıdır. **[43b]**

Su'āl eyitseler ʔarīqat bināsı kaç nesnedir, cevāb altı nesne üzerine, 1. Büy-i tevbedir 2. Tesl[ī]mdir 3. Zühddür 4. Taqvādır 5. Qanā' atdır 6. 'Uzletdir. **[30b]**

Şeriatın cennetteki tuba ağacı, marifetin tuba ağacının yaprağı, tarikatın ise bu ağacın dalları olduğu izahında bulunulmuş, hakikatin manasının ise hayatın zevkini çıkarma, yiyip içme olduğu belirtilmiştir:

Eger şorsalar şerī' atıñ ma' nāsı nedir, cevāb di ki cennetin tūbā ağacıdır. Eger şorsalar ma' rifetiñ ma' nāsı nedir, cevāb di ki yapraqdır. Eger şorsalar ʔarīqatīñ ma' nāsı nedir, cevāb di ki dallarıdır. Eger şorsalar haqīqatīñ ma' nāsı nedir, cevāb di ki 'ıyşdır. **[40a]**

Şeriatın ev olduğu ifade edilmiştir:

Eger su'āl eyitseler şerī' at ... nedir? Cevāb di ki şerī' at evdir... **[46b]**

Tarikatın yol olduğu söylenmiş, ardından yolun nefes, nefesin ikrar, ikrarın iman olduğu açıklanmıştır:

Ve eger su'āl eyitseler ʔarīqat nedir? Cevāb di ki ʔarīqat yoldur, yol nefesdir, nefes ikrārdır, ikrār imāndır, ikrārı olmayanın imānı yokdur diye. **[46b]**

Marifetin murdarı temizleyen su olduğu izahında bulunulmuştur:

Eger su'āl eyitseler ma' rifet nedir? Cevāb di ki ma' rifet şudur kim murdārı pāk eder, murdār kāfırdır şehādet kelimesiyle pāk olur ve āb-dest alıp namāz kılmaktadır. **[46b]**

Hakikatin ise toprak olduğu beyan edilmiştir:

Eger su'āl eyitseler ki haqīqat nedir? Cevāb di ki haqīqat turābdır, mā-i menlikten giçüp özünü meyyit mesābesinde bilüp yetmiş iki millete bir gözle nazar etmektir. **[46b-47a]**

Tarikatın altı vacibinin bulunduğu belirtilmiştir:

...ve ba‘de tarīkatīñ vācibātı altı şeydir: **Evvel**, hayr işlere kadem başmağdır **2.** Allāhı dā‘im zıkr etmektir **3.** Dünyāya muḥabbet itmemeğdir **4.** Hevāyı terk itmektir **5.** Ḥağdan qorqmağdır **6.** Ḥağdan ümīdin kesmemektir va‘llāhu a‘ lem. **[63a]**

Tasavvufun dört mertebesi haricinde eserde tasavvufi muhtevaya ilişkin diğerk kavramlara da yer verilmiştir:

5.2. Fütüvvet

Sözlükte “genç, yiğit, cömert anlamlarına gelen fetâ kelimesinden türeyen “fütüvvet”, “gençlik, kahramanlık, cömertlik” anlamlarına gelir. Sufiler, temel ahlaki ilkeleri ve en mühim faziletleri fütüvvet kelimesine hamlederek onu tasavvufun esas kavramlarından biri kılmışlardır (Uludağ 1996: 259-261). Eserde fütüvvet ile ilgili şu bilgilere yer verilmiştir:

Fütüvvetin, “Allah’ın emirlerini korumak, Allah Rasulü’ne riayet etmek ve Allah dostlarıyla sohbet etmek” olmak üzere üç kısımdan müteşekkil olduğu belirtilmiştir:

ḳāle‘n-nebiyyi ‘aleyhi‘ş-şalātu ve‘s-selām el-fütüvvet-i ‘Alī selāse aḳsām ... muḥāfazat-i emri‘llāh eş-şāni murā‘āt-ı Rasūlu‘llāh ve‘ş-şāliş eş-şoḫbetu me‘a ehli‘llāh **[33b-34a]**

5.3. Mürşid-Şeyh-Hoca-Üstad

Bir kimsenin şeyh ve seccade ehli olması durumunda seccadenin zahiri ve bâtınının ne olduğu sorulduğunda zahirinin şeriat, bâtınının ise halis ibadet olduğu belirtilmiştir:

...bir kimse şeyḫ olsa ve ehl-i seccāde olsa ideler seccādeniñ zāhiri ve bâtını nedir? El-cevāb, zāhiri şerī‘at ve bâtını ḥāliş ‘ibādetdir. **[12a]**

Üstadın nefesinin, tarikatın dört mertebesinden/kapısından başka bir şey olmadığını yanı sıra onun üç çeşit olduğu ifade edilmiştir:

Eger su‘āl etseler üstādiñ nefesi nedir, edekim şerī‘at, tarīkat, ma‘rifet, ḥaḳīkat. **[27b]**

...eger senden su'âl eyitseler üstâd nefesi nedir, cevâb budur ki üç dürlüdü; evvel cevâb oldur ki ismeñ ve cismeñ ne ile vücüd edersin; ikinci cevâb oldur ki sen seni halk arasında ne ile bilürsin ve ne âyetle Müslümânsın; evvel cevâb budur ki ismi ve cismi kulağ ile vücüd iderin; ikinci budur ki halk içinde kendi ve ismi ile kendüyi bilirin; üçüncü budur ki bu âyetle Müslümân olurun; âyet budur *Âmene'r-rasülü bi-mâ unzile ileyhi min-rabbihî el-âhîr*. [28a]

Allah dostu kimselerin şeyhlik edebilmeleri için on haslete sahip olmaları gerektiğinden bahsedilmiştir:

Rivâyetdir H'ace 'Abdullâh Enşârîden ve Hâzret-i 'Alîden ederkim 'âşıq-ı şâdık Hâlîlu'r-rahmân ile gerekdirim miyân-bestelik ve şeyhlik ede aña helâl ola anda on haşlet gerekdir, **evvel** hağğa inanmağdır **2**. Halk arasında inşâflıdırlar **3**. Nefsi kahr eylemekdir **4**. Ululara [h]izmet eylemekdir **5**. Eli altında olan şefâ'at eylemekdir **6**. Dostlara naşîhat eylemekdir **7**. Dervişlere sühanlık/sehâlık eylemekdir **8**. 'Ulemâya tevâzu' eylemekdir **9**. Düşmana yavaş dirilmekdir **10**. Câhile epsem olmağdır. [35a-35b]

5.4. Şeyh-Mürît İlişkisi

Şeyh (pîr) ile mürît, üstad ile şakird arasındaki ilişkinin nasıl olması gerektiğine dair açıklamalarda bulunulmuştur:

...pîr ile mürîdiñ arasında ne vardır, evvel zâhiri bâtına uymağdır, pîr nazarına eli boş varmamamağdır, zîrâ bunlar tarîkat karındaşlarına şartdır ve andan soñra emr-i [bi'l-]ma' rûf nehy-i [ani'l-]münker kılmağdır. [20b-21a]

Eyitseler ki üstâd ile şakird arasında ne var, diyesin ki yalan söylemeyesin ve eliñ ile kômadığñ nesnei almayasın ve gözüñ ile gördüğüñ etegiñile örtesin. [24b]

Müridin, şeyhi tarafından icazet verileceği zaman hangi sorulara muhatap olacağı ve bu sorulara müridin verdiği cevaplar beyan edilmiştir:

...eger diseler başında ne var, hayā ve imān vardır ve kulağında ne var, mihr-i muḥabbet ve eliinde ne var hayr u bereket var ve belinde ne var, kemer-i [h]izmet vardır ve dizinde ne var, edeb-i erkān ve ayağında ne var, na' leyn-i Muhammed vardır. [21a-21b]

Eger etseler sen üstādına ne virdiñ ve üstādın saña ne virdi, cevāb vir ki ben üstādıma irādet, üstādım baña icāzet virdi; eger etseler ki kağı kapudan girdiñ ve kağı kapudan çıkdıñ, cevāb vir ki irādet kapusundan girdim ve icāzet kapusundan çıkdım. [24a]

Tarikat ehli kimsenin, şeyhin huzuruna nasıl varması gerektiği ifade edilerek şeyh-mürît buluşmasının/münasebetinin adab ve erkānı ortaya konulmuştur:

...tarīkatde üstādın şākirdi nice varmak gerekdir naẓarına anı beyān ider, evvel kapuya geçe ya' nī pīre karşı yedi adım yerde sağ elin sol eli üzerine koya dura, andan hizmet kapusunda eyva'llāh diye naẓarın şala tura pīr dise gerekdir beyā ya' nī gel demek ola, sen dağı üç adım yer gelesin yine evvel gibi edeble durasın, andan be-nişin dise gerekdir ya' nī otur demek ola otursın... [22b-23a]

Şakirdin, üstadı üzerinde biri işaret, biri emanet ve biri de remz olmak üzere üç hakkının bulunduğu zikredilmiştir:

Şākirdiñ üstād üzerinde üç ḥaqqı vardır; biri işāret, biri emānet, biri remz [25a]

İcazet kapısından geçerek erkan meclisine varan müridin başında izzet tacı, gözünde hayā ve iman, kulağında sessizlik, dilinde şehadet, gönlünde sevgi ve şefkat, elinde hayır ve bereket, belinde hizmet kemeri, dizinde edeb erkānı, ayağında ise Peygamber'in ayakkabısının (na' leyn-i Muhammed) bulunduğu belirtilmiştir:

... su'āl etseler başında ne var, cevāb vir ki tāc-ı ' izzet; su'āl etseler gözünde ne var, hayā ve imān var; su'āl etseler kulağında ne var, cevāb vir ki ḥāmūşluk; su'āl etseler dilinde ne var, cevāb vir ki şehādet; gönlünde ne var, mihr-i muḥabbet var; su'āl eytseler eliinde ne var, cevāb vir ki hayır bereket var; su'āl eytseler belinde ne var, cevāb vir ki kemer-i [h]izmet

var; su'âl eyitseler diziñde ne var, cevâb vir ki erkân-ı edep var; su'âl eyitselerkim ayağıñda ne var, cevâb vir ki na'leyn-i Muḥammed himmet vardır. [28b-29a]

Şeyhin, müridi üzerindeki hakkının sürekli olduğu ifade edilmiştir:

Eger diseler üstâdıñ sende ne kadar ḥaḳḳı vardır, cevâb di ki üstâdıñ müdâm bende ḥaḳḳı vardır. [39a]

Üstadının/şeyhinin duasını alan müridin ömrünün bereketli, şeyhinin duasını almayanın ise ömrünün az, imanının noksan olacağı belirtilmiştir:

Üstâd du'âsın alan 'ömründe berekât bulur, üstâd du'âsın almayıñ 'ömrü az olur, berekâtı olmaz ve imânına noḳşân olur. [56a]

Şeyhin, müridinin belini Allah'ın ahdi, Hz. Ali'nin şeddi ve pîrlerin vasiyetiyle bağladığı bilgisi verilmiştir:

Eger şorsalar pîriñ beliñ neyle bağladı, cevâb vir ki Ḥudâ-yı te'âlânıñ 'ahdiyle ve şâh-ı merdân 'Alîniñ şeddiyle ve p[î]rleriñ vaşiyyeti ile diye. [62b]

5.5. Post

Farsça bir kelime olan post; “deri, kabuk, cilt” gibi manalarına gelmektedir. Türkçede “hayvan derisi” anlamında kullanılır. Hayvan derisinden yapılan minder ve seccadeye post denir. Tasavvufta ise gerçek manasının yanında şeyhlik makamını ifade etmektedir. Şeyhin oturduğu post, mensup bulunduğu tarikatın pîrinin makamıdır ve şeyh burada bulunmakla tarikat pîrini temsil eder (Arpaguş 2007: 332-333). Eserde postle ilgili şu bilgilere yer verilmiştir:

Post üzerinde oturan kimsenin postun erkânını bilmemesinin ona haram olduğu, Kur'an-ı Kerim'in yirmi dokuz harfinin onda bir nişan olduğu ve bu harflerin manasını veremezse postun dışında yediği ve kazandığının da haram olacağı ifade edilmiştir:

...ve dahı ser-çeşme olan kimesne post üzerinde oturup ol postuñ erkânını bilmese aña ḥarâmdır, zîrâ kim muşḥafda yigirmi [t]oḳuz ḥurûf vardır, ol

harfler sende nişandır, imdi ol harfleriñ ma' nāsı vermese ol post aña harāmdır ve yedigi harāmdır ve kazandığı dağı harāmdır. [32a]

Postun zekātının Fātiha ve üç İhlās okumak olduğu söylenmiştir:

...eger eyitseler postuñ zekāti nedir, cevāb vir ki Fātihadır ve üç söyleye İhlāş [33b]

5.6. Şed Kuşandırma

Şed, “yünden veya pamuktan örülen bağ, kemer, kuşak, peştamal” gibi manalara gelmektedir. Fütüvvet ehli ve tarikat mensupları özel bir törenle şeddi kuşanırlar ve kendini fütüvvet ve seyr-i sülûk yoluna veren kimsenin bu yola bağlandığını, hizmete talip olduğunu bildiren bir sembol olarak kabul ederler. Şed uygulamaya Türkçede “şed bağlamak, şed kuşanmak, bel bağlamak” adı verilir (Algar 2010: 405-406). Eserde şu bilgilere yer verilmiştir:

Şeyhlerin, müritlerinin bellerine bağladığı icazet kuşağı olan şeddin mührünün kelime-i tevhid olduğu, şeklinin ise bağlanma biçiminden yola çıkılarak lâm-elif'e benzediği söylenmiştir. Beline bağlanan kuşağın salih amele karşılık geldiği, bunun dile yansımasının güzel söz (kelime-i tayyibe) ve şeyhin ise Kur'an-ı Kerim olduğu zikredilmiştir:

Su'āl etseler şeddiñ mühri nedir diyekim *Lā-ilāhe illa'llāh Muḥammedün Rasūlu'llāh*. Etseler kim şeddiñ şekli nedir, diyekim lâm-elifdir. Su'āl etseler kim beliñe ne şaldılar, diyekim 'amel-i şālih şaldılar. Su'āl etseler kim diliñe ne şaldılar ve şeyḫ nedir; cevāb vir ki dilime kelām-ı tayyibe şaldılar ve şeyḫim Kur'āndır. [13a]

Şeddin manasının ne olduğuna değinilmiş, zahirî ve bâtinî manasıyla ilgili kısımda, bâtinî manasının mürid ile şeytanın arasında olduğu dile getirilmiştir:

...Eger su'āl eyitseler şeddiñ zāhirin ammā bâtinî ma' nāsı nedir, cevāb bâtinî sendedir ya'nî şeyṭān ile mü'min arasındadır. [29b]

... su'āl eyitseler ki şeddiñ ma' nāsı nedir, cevāb şeddiñ ma' nāsı du'ā ve teslîmdir. [29b]

Belinin bağlanması için kişinin şu üç şeye sahip olması gerektiği belirtilmiştir: Dünya ilişkilerini terk etmek, hakikatleri koruyup saklamak ve anlaşılması güç olan şeyleri (dekayık) keşfetmek:

ve dahı götürüp dirler kim miyân-beste olan kimesneye kim şed bağlanır. Üç nesne aña lâzımdır, tā ol şed aña lâyıķ ola ve haķıķāt aña yüz göstere, evvel terk-i ‘alāyıķ ya‘nī dūnyā ‘alāķalarını terk eylemek, ikinci hıfz-ı haķāyıķ ya‘nī haķıķāti saķlamak, üçüncü keşf-i deķāyıķ. [34a-34b]

Şeddin manasının vefa ve teslimiyet olduğu ifade edilmiştir:

Eger su’āl iderlerse şeddiñ ma‘nāsı nedir? Cevāb di ki şeddiñ ma‘nāsı vefādır ve teslimlikdir. [48a-48b]

5.7. Kâb-ı Kavseyn

Kulun Allah’a yaklaşmasının en son safhasını ifade eden Kâb-ı Kavseyn ile ilgili birtakım bilgiler verilmiş, onun Hz. Peygamber’in miracında olduğu belirtilmiştir:

Eger su’āl eytseler ki nereye gidersin? Kâb-ı kavseyn giderin diye. Eger su’āl eytseler ki Kâb-ı kavseyn nerededir? Cevāb ver ki Hāzret-i Rasūlullāhiñ mi‘rācıdır. [48a]

5.8. Fakr

Fakr, sözlükte “maddi ve manevi bakımdan muhtaçlık, fakirlik, yoksulluk” gibi anlamlara gelip çoğulu “fukur”dur (Cebecioğlu 1997: 262). İnsanın kendisini her zaman Allah’a muhtaç bilmesi anlamına gelen fakr, ilk dönem sufilerine göre Allah’a giden yoldur (Uludağ 1995: 132, 133). Eserde şu bilgilere yer verilmiştir:

Fenafillah’a erebilmenin (fakr) kapısının başta şeriat olmak üzere sırasıyla tarikat, hakikat ve marifet olduğu, bu kapıların her birinin on makamı bulunduğu ifade edilmiş, ayrıca bu dört mertebenin makamları ayrı ayrı zikredilmiştir:

Eger şorsalarkim faķrıñ kaķusı kaķdır, cevāb evvel şerī‘ atdır on maķām içinde 2. Tārīķatdır on maķām içinde 3. Ma‘rifetdir on maķām içinde 4. Haķıķatdır on maķām içindedir ammā ol on şerī‘ at içindedir, evvel īmān getirmekdir 2. Namāz kılmaķdır 3. Zekāt vermekdir 4. Oruç dutmaķdır 5.

Hacca varmağıdır 6. Helâl kesb kazanmağıdır 7. Hârâm yememektir 8. Şerî'ate uyanı görmektir 9. Ğazâya varmağıdır 10. Emr-i [bi'l-]ma' rûf nehy-i [‘ani'l-]münkerdir... [37a-38a]

6. Müellifi Bilinmeyen Mensur Fütüvvetnâme’de Dil ve Anlatım Özellikleri

Fütüvvetnâme’nin genelinde sade, açık ve akıcı bir üslup kullanılmıştır. Eser, fasıl başlıklarından meydana getirilmiş, adab ve erkân soru-cevap yoluyla izah edilmiştir. Eserde anlatılan konuların neredeyse tamamı soru-cevap şeklinde ele alınmıştır. Bunun dışında icazet verme, üstadın huzurundan ayrılmanın usulü gibi bazı ritüeller anlatılırken betimleme yolu tercih edilmiştir. Bu, fütüvvetnâmelerde çok rastlanılan bir tarz değildir. Kavramlara ilişkin soru ve cevapların kısa olması üzerinde özenle durulmuştur.

Metinde herhangi bir başlık veya söz başları çok belirtilmediği için bölüm başları ve sonlarının tespiti zorlaşmıştır. Bununla birlikte bölüm başlarının belli olmaması sorunu, “*eger sual etseler ki, cevap, eger eyitseler ki, deseler ki*” vb. ifadelerin kullanılmasıyla giderilmek istenmiştir. Soru-cevap kelimelerinin yanı sıra zaman zaman konu değişikliği “fasl” kelimesiyle sağlanmış, bu ifadelerin altları çizilerek dikkat çekilmiştir.

Eserde zaman zaman tekrara düşülmüş, eserin girişinde yer alan soru ve cevaplar, sonraki varaklarda da yinelenmiştir. Fütüvvete ilişkin miyân-beste, akd-i ahd, helva-yı cefne, şedd ve nakib vb. terimler sıklıkla kullanılmıştır. Ayrıca “yegreg, ayruk, kurşamak, ayıtmak, kaçan” gibi arkaik kelimeler kullanılmıştır.

7. Nüsha Tavsifi

150x100-110x70 cm ölçülerindeki 67 varak, 9 satırlı nüsha, talik kırması suyolu kâğıda yazılmıştır. Çorum Hasan Paşa Yazma Eserler Kütüphanesinde 19 Hk 885 numarada kayıtlıdır. Adı “Fütüvvet-nâme” olarak kayıtlı olan yazma, desenli kağıt kaplı mukavva bir cilde sahiptir. Varaklar numaralandırılırken bir varak atlanmıştır (26 v.). Eserden 7a varağında “*Hâzâ Fütüvvet-nâme*” diye bahsedilmiştir. İstinsah tarihi ve müstensih belli değildir.

Eserde yer verilen hırka, sarık, tâc, seccâde, derviş gibi tarikate ilişkin öğelerin sıklıkla kullanılmış olunması, eserin XVI. yüzyıldan sonra kaleme alındığını gösterir niteliklerdir. Yazım, kâğıt cinsi ve Gediklik kurumunun niteliklerini anımsatan çirak, kalfa, usta vb.

hususlar dikkate alındığında eserin XVIII ya da XIX. yüzyılda kaleme alındığı söylenebilir (Kiraz, 2020: 55).

8. Örnek Metinler

8.1. Eser Başlığında Sonraki İki Varak [7b-8a]

Ey t̄alibān-ı erkān-ı tarīkat! Kaçan kim su'āl etseler tarīkatıñ evveli ve āhiri nedir? El-cevāb: Teslimliktir. Su'āl etseler üstād ile şākirdiñ mā-beyninde bir 'ahd vardır. Ol 'ahd nedir? El-cevāb: Üstāz ile şākird hakkında nefsine emīn ola. Üstāz şākird beş hizmet göstere. Evvelki hizmet: Miftāh eline teslim etdikde varup dükkānı açup ve çār çekmekdir. İkinci, seccāde yerine şalup ri'āyet etmektir. Üçüncü, saqqālīktir. Dördüncü, el kavuşdura ādāb ile dura. Andan sonra üç gün açlık çillesi ve yedi gün dökülüp sökülme çilesin ve kırk gün yine açlık ve yalınçlıklık çillesin ve ba' de biñbir gün çille-i merdān dirler ammā naşibin bir günde alır. Ol güne yevmü'r-rızā derler. Ya' nī üstād şākirden rāzı olduğu gündür. Lāzım-ı velāyetde icāzet virilüp ba' de bilgil imdi gerekdir ki üstād olan kimesne şākird üç nefes vire. Ve sağ ve sol yanındaşı anlar dağı üç nefes vireler cümle on iki nefesdir. Ol üç şerī' atde...

8.2. Son İki Varak [66b-67a]

Ammā kuvveti yoğidi, Dāvūd nebī ile Ebū Müslim ikisi aña göre tüfenk peydā itdiler, kabzasına kundağ eyledi, Aḥmed Zencī üç gülle ile gitdi, kāfire biñ gülle atdı, gene üç gülle giysisinde idi, kundağını Ḥabīb-i Neccār yaptı, maşasını Dāvūd nebī peydā etdi, fāliyesine dāğı karışdı, fitilin İdrīs peygamberden ('as.) kaldı, bārūdı Süleymāndan ('as.) kaldı; kabzası nedir deyü su'āl etseler cevāb bismi'llāh dimektir. Ve miftāhı nedir ve başı nedir? Su'āl olunursa budur ki miftāhı fitildir. Ve başı māşedir, ağzı fālīdir. Temmetü'l-ḥurūfu'l-işāret tekfī el-'ārifu ya' rifu bi'l-işāret ammā neseb-i Şeyḫ 'Abdulkādir, fe-huve İbn-i Mūsā çeng-i düst İbn-i İmām 'Abdullāh İbn-i Yahyā ez-Zāhid İbn-i İmām Muḥammed İbn-i İmām Dāvūd İmām Mūsā İbn-i İmām 'Abdulḥalaş İbn-i İmām Ḥasanu'l-Müşennā İbn-i İmām İbn-i Muḥammedü'l-Başt İbn-i İmām el-Hümām İbn-i 'ammi'r-Resūlu'llāh İbn-i 'Alī İbn-i Ebī T̄alib k̄ale'n-Nebiiyi ('as.).

SONUÇ

XVIII/XIX. yüzyılda kaleme alındığı düşünölen *Fütüvvetnâme*'nin müellifi saptanamamıştır. Şeyh Abdulkâdir ile başlayıp Ebu Talib ile nihayet bulan soy silsilesi, müellifin Şeyh Abdulkâdir isminde biri olma olasılığını düşöndürmüştür. Fakat araştırmalar sonucunda bunun Abdulkâdir Geylani'nin silsilesi olduğu belirlenmiştir. Bu sebeple kayıтта belirtilen kişinin eserin müellifi olmadığı kanaatindeyiz. Bu bilgilerden hareketle müellifin, Kadirî tarikatına bağlı biri olduğu ifade edilebilir.

Fütüvvetnâme, aynı türde yazılan diğer eserlerle kıyaslandığında hacimli bir eserdir. Eserin en dikkat çeken niteliği, fütüvvet geleneği içerisindeki hemen hemen her hususun soru-cevap tarzıyla sunulmuş olunmasıdır. Bu tarz, merasimlerin anlatımında dahi sürdürölmüştür. Bu sayede müellif, fütüvvetin esaslarını farklı bir yaklaşımla ele alarak orijinalliği yakalamıştır. Bu tarzın takip edilmesinde öğretme amacının ilke edinildiği görölmektedir. Merasimlerde erkân ve esaslara ilişkin hususlar, üstadın/şeyhin önderliğiyle çırağa/müride teferruatıyla izah edildiğinden ötürü eser, bir tarikat/Ahilik el kitabı olarak kabul edilebilir.

Eserin önemli bir diğer özelliği ise Kadirî bir muhitte yazılmış olunmasıdır. Bu, daha çok Alevî/Bektaşî geleneğinde her biri bir mesleğin erbabı olarak görölen kemerbestelerin Kadirî tarikatında da aynı oranda değerli olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Algar, H. (2010). “Şed”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt.38, 405-406), İstanbul.
- Altuner, N. (1999). “Manzum Bir Fütühnâme” (23-37), *II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Ankara.
- Altuner, N. (2004). “Süleymaniye Kütüphanesinde Üç Yazma Fütüvvetnâme” (79-99), *I. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu (12-13 Ekim 2004, Kırşehir)*, Kırşehir: Gazi Üniversitesi Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları.
- Anadol, C. (1991). *Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnameler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.
- Apak, A. (2020). “Muhammed b. Ebubekr”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt.30, 516), İstanbul.

- Arpaguş, S. (2007). "Post", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt.34, 332-333), İstanbul.
- Arslanoğlu, İ. (1997). *Yazarı Belli Olmayan Bir Fütüvvet-nâme*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Aydınlı, A. (1994). "Ebû Zer el-Gıfârî", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt.10, 266-269), İstanbul.
- Aydınlı, A. (1994). "Ebü'd-Derdâ", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt.10, 310-311), İstanbul.
- Aydınlı, O. (2011). *Fütüvvetname-i Tarikat*, Ankara: TDV Yayınları.
- Başer, H. B. (2017). Zünnûn el-Mısırî, Üçer, İ. H. (Ed.), *İslam Düşünce Atlası* içinde (294), Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Benli, Y. (2012). "Fütüvvetnâmelerde Hz. Ali Algısı", *Hikmet Yurdu*, Cilt: 5, Sayı: 10, 33-60.
- Bilgin, O. (1992). *Fütüvvetnâme (Şeyh Eşref b. Ahmed)*, İstanbul: Yıldızlar Matbaası.
- Cebecioğlu, E. (1997). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara: Rehber Yayıncılık.
- Ceylan, Ö. (2005). "Fütüvvetnâme Muhtevâlî Bir Manzûme Şerhi", *1. Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir.
- Ceylan, Ö. (2008). "Seyyid İzzî-i Mervi'nin Manzum Fütüvvetnamesi", *1. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu*, Kırşehir.
- Çağatay, N. (1974). *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Çağatay, N. (1990). *Ahilik Nedir*, Ankara: Sevinç Matbaası.
- Çakan, İ. L., Eroğlu, M. (1988). "Abdullah b. Abbâs b. Abdülmuttalib", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt.1, 76-79), İstanbul.
- Çalışkan, Y. (2020). *Ahilik Kitabı*, İstanbul: Büyüyenay Yayınları.

Efendioğlu, M. (2009). “Suheyb b. Sinân”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt.37, 476-477), İstanbul.

El-Aclûnî, İ. b. M. (1985). *Keşfü'l-Hafâ*, Beyrut.

El-Kârî, A. (1971). *el-Esrâru'l-Merfû'a fî Ahbâri'l-Mevdû'a*, Beyrut: Dâru'l-Emâne.

Er-Razavî, S. M. (2014). *Fütüvvet-nâme-i Kebîr*, Sadullah Gülten – Hacı Yılmaz (Haz.), İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Es-Se'âlibî, E. M. (1965). *Simâru'l-Kulûb fî'l-Mudâfîve'l-Mensûb*, Kahire: Dâru'l-Me'ârif.

Es-Suyûtî, A. b. E. (ts). *Câmi 'ü'l-Ehâdis*.

Gölpınarlı, A. (1953). “Burgazi ve 'Fütüvvetname'si”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 15, Sayı: 1-4, 76-154.

Gölpınarlı, A. (1955). “Şeyh Seyyid Gaybî Oğlu Şeyh Seyyid Huseyn'in "Fütüvvet-Name"si”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 17, Sayı: 1-4, 27-72.

Gölpınarlı, A. (2011). *İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı*, İstanbul: İTO Yayınları.

Gürel, R. (1992). *Razavî'nin Fütüvvet-nâmesi (Fütüvvet-nâme-i kebîr veya Miftâhü'd-dekâyık fî-beyâne'l-fütüvveti ve'l-hakâyık)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hacıgökmen, M. A. (2012). “Anadolu'da Ahîliğin Esnaf Teşkilatı Haline Dönüşmesi ve Tımar Sistemine Yansımaları (Ankara Örneği)”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, (32), 263-291.

Hatiboğlu, İ. (2009). “Selmân-ı Fârisî”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt.36, 441-443), İstanbul.

İbn Sa'd (1968). *Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut.

Kandemir, M. Y. (1992). “Câbir b. Abdullah”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt.6, 530-532), İstanbul.

Kapar, M. A. (2017). “İlk İslam Diplomatı Amr b. Ümeyye ed-Damrî”, *İSTEM*, (30), 271-285.

Karasoy, Y. (2004). "Ahi Kelimesi ve Türk Kültüründe Ahilik", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, (14), 1- 23.

Kasır, H. (1993). "Türk Edebiyatında Fütüvvet-nâmeler ve Esrar Dede'nin Fütüvvet-nâmesi", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 107- 130.

Kazıcı, Z. (1988). "Ahilik", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt.1, 541), İstanbul.

Kiraz, S. (2020). Hasan Paşa Yazma Eserler Kütüphanesinde Kayıtlı Bir Fütüvvet-Nâme, G. Kırilen (Ed.), *Filoloji Alanında Akademik Çalışmalar içinde* (49-66), Ankara: Gece Kitaplığı.

Köksal, M. F. (2006). *Ahi Evran ve Ahilik*, Kırşehir: Kırşehir Valiliği Yayınları.

Köksal, M. F. (2017). "XV. Yüzyılda Yazılmış Meçhul Bir Eser: Dâi'nin Manzum Fütüvvet-nâme'si", *VIII. Uluslararası Türk Dili Kurultayı 22-26 Mayıs 2017 Bildiri Özetleri*, Ankara: TDK Yayınları.

Kuşeyrî, A. (1991). *Kuşeyrî Risalesi*, S. Uludağ (Çev.), İstanbul: Dergâh Yayınları.

Parlatır, İ. (2009). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Yargı Yayınevi.

Ocak, A. Y. (1996). "Fütüvvet", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Cilt.13, 261-263), İstanbul.

Önkal, A. (1992). "Büreyde b. Husayb", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Cilt.6, 492), İstanbul.

Öz, M. (2002). "Kümeyl b. Ziyâd", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Cilt.26, 550), İstanbul.

Özaydın, A. (1995). "Eşter", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Cilt.11, 486-487), İstanbul.

Öztürk, F. (2017). Günümüz Dünyasında Hacı Bayram-ı Veli'yi Anlamak ve Ahilik Felsefesi, *II. Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Cilt: 2, Ankara: Kalem Neşriyat.

Öztürk, M. (2011). *Kur'an-ı Kerim Meali*, İstanbul: Düşün Yayıncılık.

Sahavî, M. b. A. (1956). *el-Makâsidü'l-Hasene*, Kahire.

Sarıkaya, M. S. (1999). "Osmanlı Devleti'nin İlk Asırlarında Toplumun Dini Yapısına Ahilik Açısından Bir Bakış Denemesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (6), 49-67.

Sarıkaya, M. Y. (2017). Türk Edebiyatında “Lâ Fetâ” ve “Hel Etâ”, Bağlı, M. T. (Ed.), *Hız Peygamber ve Fütüvvet içinde* (161-175), İstanbul: Nefes Yayıncılık.

Şeker, M. (2011). *Ahilik ve Fütüvvet-nâmelerin Yeri*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

Şen, A. (2013). *Sakalar El Kitabı*, Ankara: Araştırma Yayınları.

Torun, A. (1998). *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvet-Nâmeler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Uludağ, S. (1995). “Fakr”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt.12, 132-134), İstanbul.

Uludağ, S. (1996). “Fütüvvet”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt.13, 259-261), İstanbul.

Uludağ, S. (1997). “Hasan-ı Basrî”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt.16, 291-293), İstanbul.

Uludağ, S. (2012). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Yeniterzi, E. (2001). “Türk Edebiyatında Manzum Fütüvvet-nâmeler”, *Konya Postası*, (173), 321-323.

Yılmaz, H. K. (1996), *İslâm Tasavvufu*, İstanbul: Altınoluk Yayınları.

Yılmaz, H. K. (2020), *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatler*, İstanbul: Ensar Neşriyat.